

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20276> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Simiyu, Robert Wamalwa Romborah

Title: "I don't tell my husband about vegetable sales": Gender aspects of urban agriculture in Eldoret, Kenya

Issue Date: 2012-12-05

Samenvatting

Stadslandbouw in sub-Sahara Afrika staat de laatste jaren sterk in de belangstelling, zowel bij wetenschappers als bij beleidsmakers. Dat komt omdat het gezien wordt als een belangrijke component is in de bestaansverwerving ('livelihood') van veel stadsbewoners en tevens omdat het beschouwd wordt als een manier armoede te bestrijden in stedelijke gebieden. Hoewel de werkelijke waarde van stadslandbouw nog onderwerp van discussie is, hebben steeds meer nationale en lokale Afrikaanse overheden stadslandbouw omarmd en beleid geformuleerd om de ontwikkeling ervan te stimuleren en te reguleren. Er bestaat ook een groeiende consensus met betrekking tot het belang van stadslandbouw voor de stedelijke economie en het stedelijke milieu, alsmede de waarde ervan voor degenen die het beoefenen. Weliswaar wordt gender daarbij erkend als een belangrijke factor bij de vorm die stadslandbouw aanneemt, maar het onderzoek hiernaar staat nog in de kinderschoenen. De weinige studies echter die op dit terrein zijn gedaan laten zien hoe gender-ideologieën bepalend zijn voor de voorkeuren, rollen en kansen in de stadslandbouw bij zowel mannen als vrouwen en hoe die van invloed zijn op de bestaansverwerving van zowel huishoudens als individuen.

Gebruik makend van de "sustainable livelihoods approach" en "gender planning theory" poogt de onderhavige studie een bijdrage te leveren aan de kennisverwerving op het terrein van gender in stadslandbouw, alsmede aan het beleidsdebat inzake deze activiteit. Meer specifiek beoogt de studie antwoord te geven op de volgende vraag: hoe geeft genderdynamiek mede vorm aan het functioneren van stadslandbouw en aan de bestaansverwerving van de beoefenaars? Veldwerk vond plaats tussen 2007 en 2010 in Eldoret (Kenya), een stad van ca. 500.000 inwoners, en behelsde interviews met sleutelfiguren, een 'snelle', algemene survey in het veldwerkgebied (Langas, de grootste lage-inkomenswijk in Eldoret), een survey onder 160 huishoudens actief in stadslandbouw, diepte-interviews onder 24 van die 160 huishoudens, alsmede zes case-studies.

De stadsboeren in Eldoret bleken in meerdere opzichten kwetsbaar te zijn (Hoofdstuk 4). De stedelijke armoede in Kenya is toegenomen gedurende de afgelopen decennia. Dit is het gevolg van de sterke groei van de stedelijke bevolking, gekoppeld aan een lange periode van economische achteruitgang als gevolg van neoliberale economische herstructurering en aan gebrekkige stedelijke planning en bestuur. De structurele aanpassingsprogramma's van de jaren '90 hebben in Eldoret geleid tot de sluiting van diverse bedrijven en daarmee verlies van werkgelegenheid. Bij gebrek aan formele sociale voorzieningen en welzijnspro-

gramma's zijn de bewoners van Eldoret, net als in andere steden in Kenya, in toenemende mate aangewezen op activiteiten in de informele sector – waar stadslandbouw er een van is – om in hun bestaan te voorzien. In sommige gevallen – en haaks staand op sociale normen – heeft de afnemende capaciteit van mannen om in de bestaansverwerving van het huishouden te voorzien er toe geleid dat vrouwen inkomensverwervende activiteiten in de informele sector zijn gaan ondernemen (ook in de typisch 'mannelijke' sfeer), waarbij zij in sommige gevallen zelfs de feitelijke kostwinners werden. Dat neemt niet weg dat als gevolg van de diep gewortelde traditionele, patriarchale sociale systemen en sociale normen, vrouwen benadeeld bleven in alle levens- en maatschappelijke sectoren, ondanks de vele maatregelen van de Kenyaanse overheid om de genderkloof in het ontwikkelingsproces te dichten.

Ondanks het belang van de informele sector voor de bestaansverwerving van de stedelijke inwoners, wordt men met vele problemen geconfronteerd, waaronder restrictieve en strafrechtelijke maatregelen en wetten. Met betrekking tot stadslandbouw bleek dat ongeveer de helft van de survey-respondenten op enig moment persoonlijk te maken had gehad met fysieke maatregelen (neerslaan van gewassen, confisqueren van vee) door ambtenaren van Eldoret Municipal Council (EMC), dan wel getuige was geweest van iemand anders die dat overkwam (Hoofdstuk 5). Het juridische kader met betrekking tot stadslandbouw weerspiegelde een negatieve houding ten opzichte van de activiteit, in het bijzonder voor stadsveehouderij. Weliswaar was EMC in de loop der jaren in dit opzicht toleranter geworden, dat had echter nog niet geleid tot bijstelling van de plaatselijke verordeningen of tot concrete beleidssteun en ook niet tot een positieve(re) houding bij de betrokken ambtenaren; dit ondanks het feit dat op nationaal niveau beleid en wetgeving is geïnitieerd ten faveure van stadslandbouw.

Uit de survey bleek dat stadslandbouw voor 22% van de inwoners van Eldoret een bestaansverwervingsbron was, maar ook dat de meerderheid (86%) van deze huishoudens ook andere (niet-landbouw) inkomensverwervende activiteiten ("non-farming activities": NFAs) hadden, in hoofdzaak in de informele sector (Hoofdstuk 6). Veel van die andere activiteiten hadden echter wel een link met de landbouwactiviteiten. Soort en lokatie van die NFAs reflecteerden culturele normen en genderrollen, alsmede specifieke bekwaamheden en economische status van mannen en vrouwen. Vrouwen waren vooral actief in wat traditioneel gezien wordt als vrouwenactiviteiten (vooral kruidenierswinkeltjes, voedselverkoop en gangbare huishoudelijke artikelen). Vergeleken met de mannen waren hun activiteiten in het algemeen kleinschaliger, sterk gelokaliseerd en primair bedoeld voor huishoudelijk welzijn. Vrouwelijke hoofden van huishoudens waren meer actief in NFAs dan getrouwde vrouwen vanwege hun grotere mobiliteit en besluitvormingsvrijheid. Echter, als gevolg van een gebrek aan andere leden van

het huishouden actief in NFAs in deze “female-headed households” was er geen significant verschil tussen deze huishoudens en de “male-headed households” wat betreft het participatieniveau in NFAs. Relatief weinig huishoudleden anders dan het hoofd (man of vrouw) of de vrouw van het mannelijke hoofd waren zelden betrokken in NFAs, terwijl diegenen die dat wel waren niet noodzakelijkerwijs bijdroegen aan het huishoudinkomen. Complementariteit van bestaansverwervingsactiviteiten was meer algemeen in huishoudens met een man en diens vrouw, ook al betekende dat zeker niet altijd dat beide inkomens werden samengevoegd of zelfs wederzijds bekend waren. Integendeel, de meeste mannen en vrouwen hadden hun eigen – en soms incongruente – belangen met betrekking tot hun bijdragen aan het welzijn van het huishouden.

Ook al vormde stadslandbouw een belangrijke component van het diversifiëren qua inkomensbronnen, degenen die het meest zouden kunnen profiteren van stadslandbouw – de “armsten der armen” – bleken ondervertegenwoordigd onder de stadsboeren, voornamelijk vanwege het gebrek aan toegang tot land (Hoofdstuk 7). En diegenen van de armere huishoudens die wel toegang tot landbouwgrond hadden, beschikten slechts over relatief kleine lapjes grond, nauwelijks geschikt om in de minimale levensbehoeften te voorzien. Dit gold vooral voor “female-headed households”. Toegang tot landbouwgrond werd verkregen door koop of huur of via sociale connecties. In “male-headed households” was het meestal de man die de rechten op de grond bezat, zij het dat de vrouw in de regel het gebruiksrecht bezat voor wat betreft stadslandbouw. In vergelijking met getrouwde vrouwen hadden vrouwelijke huishoudhoofden een grotere mate van controle en gebruiksrecht over hun grond.

Met uitzondering van water was de toegang tot agrarische bronnen – inputs, loonarbeid, kapitaal (krediet), agrarische kennis en informatie en sociale netwerken – beperkt en varieerde niet alleen tussen huishoudens maar ook tussen mannen en vrouwen. Kredietfaciliteiten specifiek voor stadslandbouw waren in Eldoret niet beschikbaar, waardoor investeringen alleen mogelijk waren door een beroep te doen op de (in de regel beperkte) spaargelden en/of de verkoop van gewassen en veeproducten, dan wel met behulp van sociale netwerken (bijvoorbeeld door participatie in “rotating credit schemes”). Vanwege deze bescheiden middelen werden maar weinig hulpbronnen op de markt gekocht. Hoewel landbouwvoorlichting (van de kant van het Ministerie van Landbouw of NGO's) wel bestond in Eldoret, werd daar bijna nooit gebruik van gemaakt, vooral niet door vrouwen. Dat werd veroorzaakt door gebrek aan tijd (vooral bij vrouwen) of omdat men de noodzaak er niet van inzag (vanwege de kleinschaligheid van de landbouwactiviteiten) of omdat men niet op de hoogte was van het bestaan van moderne(re) landbouwtechnieken. Toegang tot agrarische bronnen – met uitzondering van sociale connecties en lokaal beschikbare bronnen – was in het alge-

meen in het voordeel van mannen en “male-headed households”. Vergeleken met getrouwde vrouwen hadden vrouwelijke hoofden van huishoudens meer toegang tot en grotere controle over het gebruik van bronnen. Dit impliceert – in tegenpraak met de these van de “feminization of poverty” – dat op dit terrein de laatsten relatief bredere mogelijkheden hadden dan de eersten.

De toegangspatronen tot agrarische bronnen tonen aan dat niet zozeer beschikbaarheid van als wel toegang tot die bronnen van kritiek belang is bij bestaansverwerving. Ook bleek dat huishoudens actief in stadslandbouw niet noodzakelijkerwijs alle bronnen optimaal benutten. Bijvoorbeeld, intensiveringstechnieken werden nauwelijks toegepast; ook geen irrigatie, ondanks de beschikbaarheid van goedkoop water. Het gebrek aan passende agrarische kennis en informatie en de onderwaardering van het productiviteitspotentieel onderstreept dat de ruimte (‘agency’) die arme huishoudens hebben ter verbetering van hun levenssituatie niet overschat moet worden. Met andere woorden, enige vorm van (externe) interventie is noodzakelijk teneinde de stedelijke boeren zover te krijgen dat ze hun manoeuvreerruimte maximaal gebruiken.

Naast de beperkte hoeveel agrarische bronnen en de niet aanmoedigende gemeentelijke regelgeving en beleid werden de stadsboeren ook geconfronteerd met ecologische en sociale problemen. Ecologische problemen bestonden bijvoorbeeld uit plagen en ziektes, onbetrouwbare en variabele neerslag en arme bodems. Sociale problemen waren bijvoorbeeld diefstal van gewassen en dieren, conflicten met burens en de vernietiging van gewassen door vee. In de meeste gevallen werden dergelijke problemen verschillend gepercipieerd door mannen en vrouwen.

Genderverschillen werden ook gevonden op het terrein van besluitvorming (Hoofdstuk 10) en arbeid (Hoofdstuk 9). Deze verschillen waren in de regel een reflectie van genderverschillen qua rollen, agrarische kennis en bekwaamheden. Vrouwen waren relatief meer geneigd tot agrarische activiteiten, deden dat vaker kleinschaliger, hielden zich meer bezig met voedselgewassen (“subsistence crops”) en kleinvee, verrichtten de meeste arbeid en hadden een grotere rol in besluitvorming als het om “on-plot farming” (in de ‘compound’) ging. De arbeidsinput van mannen was geringer, zij het dat ze meer verantwoordelijkheid namen als het om commerciële gewassen en grootvee ging. Ook waren zij meer betrokken bij “off-plot farming” (buiten de ‘compound’) en wanneer de schaal van de productie meer zichtbaar was. Mannen en vrouwen verrichtten ook specifieke agrarische taken, die in grote mate de traditionele agrarische arbeidsverdeling weerspiegelden. Desondanks was er sprake van flexibiliteit bij beide seksen en in bepaalde gevallen was er sprake van het overschrijden van “traditional gender boundaries” bij het verrichten van bepaalde werkzaamheden die van oudsher werden toegeschreven aan de andere sekse.

Zoals ook in andere studies is aangetoond waren arbeid en besluitvorming van vrouwen in de stadslandbouw – net als bij andere bestaansverwervingsactiviteiten – primair gericht op het welzijn van het huishouden, terwijl mannen meer gericht waren op hun eigen belang. Dat neemt echter niet weg dat ook vrouwen hun eigen sociale manoeuvreerruimte en rollen gebruikten om persoonlijke voordelen uit stadslandbouw te behalen. Velen van hen gebruikten hun rol als “home-keeper” en als de belangrijkste besluitvormer met betrekking tot het gebruik van agrarische producten om de inkomsten uit de verkoop van agrarische producten – met uitzondering van grootvee – te verbergen voor hun mannen. Niet alleen slaagden zij er op die manier in hun genderrollen te versterken, dergelijke verborgen inkomsten boden hen ook de mogelijkheid hun persoonlijke belangen meer na te streven, in de zin van een zekere mate van economische onafhankelijkheid en autonomie, eigendunk en sociaal aanzien. Vrouwen gebruikten op die manier hun arbeidsinzet als een manier om toegang te krijgen tot de inkomsten van feitelijk door de mannen gecontroleerde agrarische ondernemingen.

Wat betreft de algemene bijdrage aan de bestaansverwerving bleek dat stadslandbouw een relatief klein aandeel had in de voedsel- en inkomensvoorziening bij de meeste huishoudens actief in deze activiteit. Dat neemt echter niet weg dat veel stadsboeren diverse gevallen noemden waarbij hun stadslandbouwactiviteiten er voor hadden gezorgd dat noodsituaties konden worden vermeden dan wel het hoofd geboden konden worden. Bovendien werd de bijdrage van de stadslandbouw aan het welzijn van zowel het huishouden als het individu gewaardeerd in termen van links met andere bestaansverwervingsstrategieën, een aspect dat nog grotendeels ononderzocht is in het onderzoek naar stadslandbouw. Met andere woorden, naast het verbeteren van de voedsel- en inkomenssituatie van het huishouden speelden ook persoonlijke voordelen een rol bij de beoefenaren van de activiteit, voordelen die varieerden al naar gelang de sekse. Terwijl de motivatie van mannen vooral lag bij de behoefte om geld uit te sparen bij het

kopen van voedsel, speelde voor vrouwen niet alleen het verlichten van de aan hen toegeschreven taken en verplichtingen een rol, het bood hen ook de kans hun persoonlijke belangen na te streven.

Kortom, ook al is de economische en financiële bijdrage van stadslandbouw aan de totale voedsel- en inkomenssituatie van de stadslandbouwende huishoudens relatief gering en mag het om die reden gezien worden als een activiteit die het niet waard is om de aandacht van beleidsmakers te krijgen en ondersteuning te ontvangen, de studie laat zien dat de bijdrage veel verder gaat dan alleen dit algemene huishoudensplaatje, zowel in de zin van het oplossen van crisissituaties als in het persoonlijke domein. Om die reden is een holistisch perspectief in het

beleidsdebat rond stadslandbouw van eminent belang. Het recent door de Keny-
aanse overheid gelegde raamwerk met betrekking tot het faciliteren en reguleren
van stadslandbouw moet nog verder worden uitgewerkt in termen van bijvoor-
beeld ondersteunende instituties en beleid. De bevindingen van de onderhavige
studie bieden ruime aanknopingspunten voor de verdere implementering van dat
beleid.